

ОРЕНДНІ ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

**А.Є. ДАНКЕВИЧ, молодший науковий співробітник
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"**

У сільському господарстві різних країн світу широко застосовується оренда землі. В незалежній Україні законодавчо відроджено приватну власність на землю та її оренду. У результаті проведення земельної реформи на селі створені агроформування ринкового типу, землекористування яких в основному базується на основі оренди у громадян земельних ділянок і земельних часток (паїв), отриманих при паюванні земель колективної власності. На даному етапі оренда стала найпоширенішим способом використання земель у сільському господарстві. Вона визначає виробничу діяльність новостворених підприємств, впливає на формування добробуту мільйонів селян, формує (визначає) новий спосіб життя в українському селі.

Теоретичні аспекти розвитку орендних земельних відносин досліджувались вітчизняними та зарубіжними вченими. Значну увагу даній тематиці приділили відомі вчені економісти-аграрники: П.І. Гайдуцький, Д.С. Добряк, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, В.М. Трегобчук, Л.Я. Новаковський, В.Г. Андрійчук, В.В. Юрчишин, М.Й. Малік, М.М. Федоров, С.М. Плетенецька, В.З. Мазлоєв, В.Д. Яровий та ін. Проте формування ринкової економіки вимагає подальшого, поглибленого вивчення проблеми.

Подальший розвиток орендних земельних відносин має бути зосереджений у напрямі вирішення питань щодо формування конкурентного середовища, відпрацювання взаємовигідних правил гри між суб'єктами договору оренди: встановлення оптимального розміру орендної плати, форм її виплати, термінів оренди, дотримання сторонами договірних зобов'язань, збереження та раціонального використання орендованих земель, розробки механізмів залучення орендарями середньо- та довгострокових кредитів, удосконалення земельного законодавства. Суб'єкти орендних відносин повинні повною мірою реалізувати всі правомочності, закладені в тріаді "володіння–користування–розпорядження" земельними ділянками.

Оренда земель – це складне і багатогранне явище. В економічній літературі є багато визначень та думок щодо її місця в системі економічних відносин, проте

єдиного підходу немає. Здебільшого її трактують як засноване на договорі строкове, платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької діяльності. В усьому світі вона проявила себе як прогресивна форма господарювання, яка сприяє розвитку підприємництва у сільському господарстві, є: ефективним мотиваційним чинником, що забезпечує стабільний прибуток орендодавцю і спонукає орендаря до підвищення ефективності використання земель; гнучким інструментом у становленні нової структури агровиробництва та реалізації соціально-економічних програм.

Земельна реформа заклала фундамент змінам у структурі земельної власності шляхом передачі сільськогосподарських угідь з державної у колективну, а потім через процес паювання – у приватну власність. У Житомирській області селяни стали власниками 1088 тис. га землі, з яких 73% передали в оренду новоствореним на базі КСП підприємствам ринкового спрямування, які з 2000 року відображають площі орендованих земель у обліку, а орендну плату - у собівартості продукції¹.

Терміни дії договорів різні, в основному переважає короткострокова оренда терміном до 5 років і лише 8,5 % припадає на довгострокову, терміном більше 6 років. З позиції власників, які очікують кращих умов орендної плати такі строки є виправданими. Проте з точки зору організації стабільного виробництва, короткострокова оренда є перепорою для капіталовкладень у довгострокове поліпшення землі.

Орендна плата є ключовим аспектом орендних земельних відносин. Держава законодавчо регламентує нижню її межу, яка на землях приватної власності не повинна бути меншою 1,5%, а на землях державної та комунальної не перевищувати 10% нормативної грошової оцінки^{2,3,4}. У середньому по області вона становить 63,3 грн за 1 га або 228 грн за пай. Серед форм її виплати переважає натуральна, частка якої складає 67%. Виплата орендної плати є проблемною в орендних відносинах.

¹Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискореного реформування аграрного сектору економіки” // Урядовий кур’єр. – 1999. – 8 грудня.

²Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оренду землі” // Землевпорядний вісник. – 2003. – №4. – С. 36-42.

³Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян-власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)” // Урядовий кур’єр. – 2002. – №30.

⁴Указ Президента "Про внесення змін до статті 1 Указу Президента України від 2 лютого 2002 р. № 92" від 13.09.02 р. №830.

Розрахунки по ній на рівні 1% від нормативної грошової оцінки землі проведено лише на 40%. У зв'язку з цим слід розрізняти нормативний, договірний та фактично виплачений її розмір. Як свідчить аналіз, лише 28 % орендарів області сплачують орендну плату на рівні 1,5-2 % від грошової оцінки земель.

Таблиця 1

Укладення договорів оренди та орендна плата за землі
у сільському господарстві Житомирської області *

Показники	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.
Укладено договорів оренди всього, тис.	242,4	241,0	241,6	217,9
<i>Питома вага укладених договорів оренди за суб'єктами, %</i>				
-з підпр., де отримано земельний пай	95,4	94,1	92,0	91,3
-із фермерськими господарствами	2,7	3,3	3,7	4,7
-з іншими суб'єктами	1,9	2,6	4,3	4,0
<i>Питома вага договорів оренди за строками їх дії, %</i>				
-на 1-3 роки	54,5	52,0	46,8	42,1
-на 4-5 років	42,2	39,6	43,6	49,4
-на 6-10 років	2,2	5,3	6,5	6,6
-більше 10 років	1,1	3,1	3,2	1,9
<i>Плата за оренду земельних ділянок і земельних часток (паїв)</i>				
Загальна сума виплат, згідно з укладеними договорами оренди, млн грн	37,1	50,0	60,2	47,7
<i>з них за формами орендної плати, %</i>				
-грошова	17,8	17,4	7,6	17,8
-натуральна (с.-г. продукцією)	67,7	66,7	79,8	67,5
-відробіткова	14,5	15,9	12,6	14,7
Плата за 1 га на рік, грн	42,1	57,4	69,2	63,3
Фактично виплачено з початку року, %	25,0	22,9	51,7	40,0

* Розраховано дисертантом

За 2000-2003 рр. спостерігалася тенденція до збільшення терміну оренди. Так, на 12,4 % зменшилася частка договорів терміном на 1-3 роки, натомість на 7,2% і 5,2% збільшилася частка договорів терміном на 4-5 та 6 і більше років. Структура орендної плати за цей період практично не змінилась. Лише кожен п'ятий власник земельного паю господарює на ньому самостійно. Ринок оренди земель монополізований. Понад 91% угод оренди укладено з тими господарствами, де отримано земельні паї. Серед орендодавців майже 64 % складають пенсіонери.

Соціологічне опитування 226 селян і 98 керівників новостворених підприємств області свідчить про наявність значних проблем у питаннях орендних відносин: 38% орендодавців не задоволені розміром орендної плати; 58% – терміном розрахунків; 59 % опитаних вважають завищеними ціни на

продукцію, товари та послуги, що надавалися в рахунок орендної плати, 23% респондентів бажають продати свій земельний пай. Основними проблемними питаннями оренди землі нині є: низький рівень орендної плати, не виконання сторонами договірних зобов'язань, підвищення доходності орендованих земель, збереження і відтворення родючості ґрунтів, реалізація суб'єктами орендних відносин правомочностей закладених в тріаді “володіння-користування-розпорядження”.

У процесі дослідження виділено ряд причин, що стримують розвиток орендних земельних відносин і є першопричиною такого стану справ. Умовно їх можна поділити на три групи: природні, організаційні та економічні. Природні – викликані якісними властивостями ґрунтів і специфікою природних умов регіону. Організаційні – пов'язані із затяжним характером перехідного періоду, відсутністю конкурентного орендного середовища, домінування короткострокової оренди, низькою обізнаністю населення у своїх правах, відсутністю дієвих механізмів контролю за раціональним використанням земель, а також розвиненої інфраструктури аграрного ринку. Економічні – відсутність економічних важелів підтримки сільського господарства (цінової, кредитної, дотаційної політики). Потреба сільського господарства в техніці забезпечена лише на 50%, з яких 75% повністю зношено. Кредитна політика держави через субсидування кредитів та розвитку лізингових схем не вирішує питань забезпечення сільського господарства дешевими середньо- та довгостроковими кредитами. Статус землі сільськогосподарського призначення поки що не дозволяє використовувати її в якості застави. Нестабільна інвестиційна та економічна ситуація, ціновий дисбаланс, призвели до збитковості 81% підприємств, погіршення родючості ґрунтів.

Встановлено, що площа орендованих земель та грошова оцінка є основними чинниками, під впливом яких формується розмір орендної плати в області. Решта впливу обумовлена відсутністю конкурентного середовища на ринку оренди землі та низькою інформованістю населення стосовно їх прав, що призводить до монополізації ринку оренди землі, заниження орендної плати, затримки її виплати, завищення цін на видану продукцію та надані послуги в рахунок орендної плати. При цьому нівелюється економічна складова впливу, дослідженнями виявлено невідповідність між темпами розвитку виробництва та розміром орендної плати. Так, 50% прибуткових підприємств виплачують меншу орендну плату ніж аналогічні підприємства з меншими статками.

Законодавчо встановлений її мінімальний розмір на рівні 1,5% від грошової оцінки земель нині відповідає об'єктивному стану справ у сільському господарстві. Частка орендної плати в умовному прибутку рослинництва по об'єкту дослідження становить в середньому 70%, а в деяких випадках перевищує його. За цих умов підвищення відсоткової ставки понад вказану норму може призвести до різкого зниження рентабельності і, навіть, до збитковості підприємств. Вирішити дане питання можливо лише через підвищення доходності земель шляхом врегулювання цінової, кредитної та дотаційної політики, формування належної інфраструктури ринку. Оскільки сам по собі інститут приватної власності без державної підтримки не забезпечує достатнього економічного росту.

На даному етапі першочергову увагу слід зосередити на дотримання сторонами договірних зобов'язань у питанні нарахування та виплати орендної плати. Оскільки, як свідчать дані (табл. 1) розрахунки по орендній платі станом на 1.01.2004 р. проведено лише на 40%. У зв'язку з цим слід передбачити: відповідальність орендаря за невиконання договірних зобов'язань власним майном чи статутним фондом свого господарства, налагодити систему дійового контролю даних процесів, запровадити страхування ризиків, пов'язаних з орендою землі та обов'язкову реструктуризацію боргу по виплаті орендної плати з метою усунення таких негативних явищ як: завищення цін на реалізовану в рахунок орендної плати продукцію, виконані роботи та надані послуги, неврахування коефіцієнтів індексації.

Дослідження форми виплати орендної плати залежно від бази нарахування дозволяють зробити висновок, що в господарствах Житомирської області де урожайність зернових культур – менше 20 ц/га, селянам вигідніше отримувати орендну плату як відсоток від грошової оцінки земель, в інших випадках - як частку урожаю. Аргументами на користь грошової оцінки земель, як бази обчислення орендної плати є те, що середня урожайність зернових по регіону не перевищує 20 ц/га, 81% підприємств є збитковими. Крім того вона акумулює в собі і врожайність, і затратний механізм, і прибутки й не дозволяє нівелювати самою базою нарахування. Тому в цих умовах може бути об'єктивним критерієм обчислення розміру орендної плати. В перспективі при обчисленні розміру орендної плати має враховуватись: доходність земель, їх родючістю і місцем знаходження, а також співвідношенням між попитом і пропозицією на них як об'єкт оренди.

За результатами анкетного опитування 324 орендодавців і орендарів Житомирської області, раціональним співвідношенням між формами орендної плати можна вважати: 30% – у грошовій формі, 50 – у натуральній і 20% – надання послуг орендодавцю.

Важливою характеристикою орендних земельних відносин є їх соціально-економічна спрямованість. У результаті демонополізації земель сільське населення забезпечено земельними ділянками. Селяни та місцеві бюджети отримали нове джерело доходів у вигляді орендної плати (табл. 2). У структурі доходів домогосподарств орендна плата поки що займає незначну частину - 2%. Дохід від оренди становлять до 3% доходів сільських рад регіону, що еквівалентно в середньому 4 тисячам гривень. Орендна плата становить 15% розміру заробітної плати працівників сільського господарства.

Таблиця 2

Питома вага орендної плати у місячному доході домогосподарств¹

Показники	Україна				Житомирська область			
	2000		2003		2000		2002	
	%	грн	%	грн	%	грн	%	грн
Заробітна плата	22,3	85,7	29,0	167	24,5	88,3	28,7	155,2
Виробництво сільськогосподарської продукції	57,6	221,4	46,8	269,7	54,3	195,7	41,5	224
Пенсії	18,0	69,2	21,7	125,1	20,5	73,9	27,8	150,2
Орендна плата	2,0	7,8	2,4	14	0,7	2,5	2,0	10,6
Загальний доход	100,0	384,1	100,0	575,8	100,0	360,4	100,0	540,0

Довідково: Середній розмір одного домогосподарства (осіб) - 2,76

Кількість обстежених домогосподарств, % до загального їх числа - 55,2%

Створення нових агроформувань господарювання яких базується на основі оренди сприяло підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. Проте подальший їх розвиток потребує значних коштів у вигляді середньо- та довгострокових кредитів. Оренда землі може стати потужним важелем залучення орендарями кредитних ресурсів у виробництво, шляхом запровадження механізму застави права оренди землі. Об'єктом застави може бути право оренди, яке належить орендареві згідно з договором оренди. Основними документами при цьому є, договори: оренди, кредитний, застави права оренди землі, страхування. Державний земельний (іпотечний) банк може регулювати іпотечні

¹Статистичний збірник. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2003 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) Державний комітет статистики України. Ч.1. – К., 2004. – С. 254-259.

операції, здійснювати іпотечне кредитування, випуск іпотечних облігацій та контроль за рухом земель і цільовим використанням коштів, проводити інформаційно-дорадчу та консультативну роботу. В обслуговування банку на початкових етапах можна залучити кошти Державної митної служби і Пенсійного фонду України, а також надходження від приватизації стратегічних підприємств. На даному етапі основну роль щодо забезпечення кредитними ресурсами заставних операцій із землею могли б взяти на себе комерційні банки та небанківські фінансово-кредитні установи, а держава має компенсувати їм відсоткові ставки.

Вартість права оренди земельної ділянки (заставна ціна), яка є предметом застави, визначається за згодою сторін. На нашу думку, на перших порах це має бути середній прибуток, який можна одержати на ній, а в подальшому – величина орендної плати. Перевищення величини забезпечення кредитного зобов'язання над розміром кредиту має бути в межах 50 %, а відсоткова ставка на рівні 5-10%.

Істотні умови кредитування: надання коштів повинно мати цільовий характер і сприяти відтворенню виробництва; застава можлива тільки за згодою власника земельної ділянки і на термін, що не перевищує строку оренди, причому в перший рік основний борг і відсотки по ньому не виплачуються; власник земельної ділянки має отримувати гарантовану орендну плату і зберігати право власності навіть у разі неповернення кредиту; супроводження кредиту банком протягом строку кредитування; кредит має видаватися на загальних умовах платності, строковості, поворотності й забезпеченості, а також за умови здійснення контролю за використанням кредитних коштів і правових гарантій рівноправних відносин між учасниками угоди.

Підприємства з тривалим строком оренди (6 і більше років) могли б бути базою для відпрацювання даного механізму на практиці. У Житомирській області їх 62 або 7,4% від загальної кількості. Як правило, це великі підприємства із площею понад 2 тис. га, які мають найкращі показники господарської діяльності (табл. 3). Так, прибуток з 1 га в них становить 397 і 477,5 грн. Середня площа орендованих земель 3146 та 3529 га. За умови, якщо перевищення величини забезпечення кредитного зобов'язання над розміром кредиту становить 50 %, то максимальна сума кредиту, яку зможуть одержати досліджувані групи господарств, дорівнює: $(0,397/2) \cdot 3146 = 624,5$ та $(0,477/2) \cdot 3529,0 = 841,7$ тис. грн. У разі непогашення кредитної заборгованості у

визначений термін, можливі такі наслідки: право оренди земельної ділянки виставляється на аукціон; право оренди повертається до орендаря на нових умовах. Цей варіант є найбільш прийнятним. Він реалізується шляхом укладення додаткової угоди між банком як кредитором і боржником, або між банком і третьою особою, без участі боржника, у випадку укладення договорів поруки або уступки права вимоги.

Таблиця 3

Групування сільськогосподарських підприємств Житомирської області залежно від терміну оренди (у середньому за 2001-2003 рр.) *

Показники	Попільнянський район			Брусилівський район		
	Термін оренди, років					
	1-3	4-5	понад 6	1-3	4-5	понад 6
Кількість підприємств	7	14	7	11	11	1**
Площа орендованих земель, га	1586	1437	3146	969	1250	3529
Орендна плата за 1 га, грн	96,5	101,2	103,0	42,0	39,0	48,0
Фактична виплата орендної плати до нарахованої - усього, %	59,0	58,0	79,0	60,0	60,0	100,0
Валова продукція у порівнянних цінах 2000 р. на 100 га с. – г. угідь, тис. грн	86,0	117,0	167,0	43,0	68,0	133,0
Прибуток на 1 га, грн	-76,0	-32,0	397,0	-74,0	-34,3	477,5
Рентабельність, %	-16,1	-7,6	8,4	-11,1	-18,0	36,1

* Розраховано дисертантом. ** ТОВ «Агрофірма Брусилів»

Прикладом ефективного використання земель на умовах довгострокової оренди є господарська діяльність ТОВ «Агрофірма Брусилів» Брусилівського району (табл. 3). Господарство створене у 1999 році, у користуванні має 3691 га земель, з орендодавцями укладено 627 договорів оренди, з яких 2/3 строком на 49 років. З року в рік підприємство нарощує обсяги виробництва, впроваджує інноваційні технології, збільшує розмір орендної плати, створює нові робочі місця. Довгострокова оренда, дозволяє здійснювати планування господарської діяльності, проводити землевпорядні роботи, запроваджувати раціональні сівозміни, спонукає поліпшувати родючість ґрунтів. Досвід роботи господарства свідчить, що прибуткове ведення землеробства в даній зоні неможливе без проведення агрозаходів спрямованих на відтворення родючості ґрунтів та запровадження економічних важелів підтримки сільського господарства зі сторони держави.

Для підвищення ефективності використання орендованих земель доцільно створювати інтегровані підприємства, подовжувати терміни договорів оренди, провести паспортизацію й інвентаризацію земель, створити банк даних стосовно руху прав власності на землю, посилити контроль держави за раціональним їх

використанням і запровадити стимулювання за покращання їхніх якісних характеристик, налагодити державну систему моніторингу земельно-орендних відносин, створити уніфіковані системи реєстрації прав власності.

Слід практикувати виведення з інтенсивного обороту деградованих і малопродуктивних земель, площа яких по області становить 220 тис. га (20,4%) ріллі. Дослідження показують, що це не призведе до зменшення розміру орендної плати, а сприятиме запровадженню сталого землекористування. Підтвердженням цього є розрахунки наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Зміна розміру орендної плати при виведенні з обороту земель
з від'ємним диференціальним доходом *

Назва	Площа, га	% до площі району	Урожай- ність за рахунок родючості грунту, ц/га	Реалі- заційна ціна, 1ц, грн	Норма- тивні затрати на 1 га, грн	Диффе- ренці- альний рентний доход, грн	Норма- тивна грошова оцінка грунтів, грн	Орендна плата, (1,5%)	Розмір паю, га	Оренд- на плата за пай, грн
Коростенський район Житомирської області										
До вилучення земель	34195	100,0	17,1	45,3	531,8	55,16	4212,1	63,2	5,1	322,3
Після вилучення земель	23510	68,7	18,7	45,3	540,1	119,5	6335,7	95,0	3,5	332,5

* Розраховано дисертантом

Подальший розвиток орендних земельних відносин має бути спрямований на захист прав орендодавців. Результати соціологічних опитувань показують, що селяни недостатньо обізнані зі своїми правами стосовно оренди землі. Пасивність та необізнаність населення стосовно своїх прав є однією із основних причин невиконання орендарями договірних зобов'язань. В зв'язку з цим необхідно підвищувати рівень їх інформованості, активізувати роботу центрів юридичної допомоги та консалтингових служб, створювати спілки власників земельних паїв як суб'єкта ринку права оренди землі, сприяти налагодженню громадського контролю за ефективним використанням земель через тісну співпрацю між власниками, органами місцевого самоврядування й орендарями шляхом створення спеціальної комісії, яка буде присутня як при передачі в оренду земельної ділянки, так і при прийомі її від орендаря після закінчення строку оренди. У разі наявності кількох орендарів на земельну ділянку обов'язково проводити земельні конкурси (аукціони) на орендовану землю, що стимулюватиме конкуренцію і відповідне підвищення орендної плати.

Важливою ланкою сприятливих орендних відносин є регулярне проведення спостережень за якістю орендованих земель через агрохімічне обстеження ґрунтів, яке має проводитись на початку і по закінченню терміну оренди, а характеристика якісного стану земельної ділянки має стати обов'язковою умовою договору оренди. Це дозволить достовірно визначити стан використання земель, передбачити відповідні компенсації, підвищить відповідальність сторін за ефективне використання земель. Проте, як показує дослідження, такі обстеження в даний час не проводяться, а норми законів та указів стосовно паспортизації здебільшого носять декларативний характер. В той же час, за період 1992-2003 рр. вміст гумусу в ґрунтах Житомирської області знизився на 0,03% і становить 1,94%, рухомого фосфору на 9% або 9,2 мг/кг, обмінного калію на 11% або 10 мг/кг. В області 353,6 тис. га (31%) кислих ґрунтів. При щорічній потребі у вапнуванні 120 тис га за 1996-2003 рр. провапновано лише 14 тис. га, або 11,6% від потреби¹.

Короткострокова оренда позбавляє орендарів стимулів до раціонального використання та збереження якості землі. Негативними наслідками цього є: відмова від сівозміни, вирощування лише інтенсивних культур, занепад галузі тваринництва. Наслідки короткострокової оренди ми відчуємо уже через декілька років коли наступить виснаження поживних елементів ґрунту. Особливо негативним це може бути на Поліссі, де переважна більшість ґрунтів має кислу реакцію і без проведення меліоративних заходів та капітальних вкладень у поліпшення земель взагалі стануть не придатними для ведення землеробства. У зв'язку із цим слід передбачити економічне стимулювання суб'єктів орендних відносин за збереження і підвищення родючості ґрунтів.

З метою запровадження сталого землекористування потрібно вирішити проблему організації території та видачу державних актів на право спільної часткової власності на земельну ділянку новоствореним сільськогосподарських підприємствам.

Удосконалення земельного законодавства є запорукою подальшого ефективного розвитку орендних земельних відносин. Не зважаючи на низку прийнятих законопроектів неврегульованими залишаються питання: стосовно реалізації суб'єктами орендних відносин їх правомочностей, розвитку іпотечного кредитування, підвищення ефективності використання земель та поліпшення їх родючості, вилучення з активного обороту малопродуктивних і деградованих угідь. Це потребує невідкладного прийняття ряду законів та внесення змін до

уже існуючих законопроектів, зокрема прийняття передбачених Земельним кодексом законів України: “Про ринок землі”, “Про державну реєстрацію земельних ділянок”, “Про державний земельний (іпотечний) банк”, “Про державний земельний кадастр”, “Про державну реєстрацію об’єктів нерухомого майна” та багатьох інших.

Отже, перспективою розвитку орендних земельних відносин має стати завершення процесу приватизації земельних ділянок і запровадження сталого землекористування, формування конкурентного середовища, всебічний захист й гарантування прав селян-орендодавців, створення єдиної системи руху прав на землю, адекватне економічному зростанню підвищення орендної плати, подовження термінів договорів оренди, розвиток суборенди, формування умов для раціонального використання земель та запровадження економічних важелів підтримки сільського господарства зі сторони держави.

Рекомендована література

1. Данкевич А.Є. Ефективність використання орендованих земель у сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 2003. – № 12. – С. 36-40.
2. Данкевич А.Є. Проблеми та перспективи розвитку орендних земельних відносин у сільському господарстві // Землеустрій і кадастр. – 2004. – № 1-2. – С. 88-92.
3. Данкевич А.Є. Становлення орендних земельних відносин у сільському господарстві // Агроінком. – 2004. – № 3-4. – С. 73-76.
4. Данкевич А.Є. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 43-47.
5. Данкевич А.Є. Формування орендної плати за землі сільськогосподарського призначення // Агроінком. – 2005. – № 3-4. – С. 85-88.
6. Данкевич А.Є. Методичні підходи щодо запровадження застави права оренди землі // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 88-93.
7. Данкевич А.Є. Оренда землі як перспектива ефективного землекористування // Матеріали наукової конференції молодих вчених "Стабілізація землекористування та сучасні агротехнології. Чабани, 24-26 листопада 2003 р. - К.: ЕКМО, 2003. - С. 128-129.
8. Данкевич А.Є. Застава права оренди землі - важливий фактор розвитку аграрних підприємств // Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності: Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції 19-20 травня 2004 р. - К.: КНЕУ, 2004. - С. 108-111.
9. Данкевич А.Є. Оренда землі та шляхи її удосконалення // Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. - Львів: НВФ "Українські технології", 2004. - С. 151-154.
10. Суліменко Л.А. Данкевич А.Є. Вплив стану матеріально-технічної бази на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в умовах Житомирської області // Економіка АПК. - 2002. - №3 - С. 30-33.